İDİL

ŞEYH NASREDDİN KONAĞI DİVANHANESİNDE KALEM İŞİ BEZEMELER

Berivan EKİNCİ
Dr. Öğrt. Üyesi., Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, berivanekinci(at)hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0663-7040

Ekinci, Berivan. "Şeyh Nasreddin Konağı Divanhanesinde Kalem İşi Bezemeler". idil, 83 (2021 Temmuz): s. 1049–1058.
doi: 10.7816/idil-10-83-05

ÖZ

Zengin bir kültürel mirasa sahip Anadolu coğrafyasında ev ve konaklar yapıldığı dönemin kültürel kimlikleri, yaşam biçimini ve teknolojilerini sergiler. Mekânın temsil aracı olan evler, içinde yaşamış ve yaşayacak olanların sosyal statüsünün, tarzının, anılarının, gündelik hayat pratiklerinin en iyi okunabileceği alanlardan biridir. Anadolu'da mozaik döşeme, taş oyma ve duvar süslemeleri ile ilgili çok sayıda ev ve konak örneği günümüze ulaşmıştır. Ancak değişen yaşam koşulları ve konfor bu evlerin terk edilmesine veya yıkımına sebep olmaktadır. Siirt Tillo'da yer alan ve Osmanlı devletinin son Mebus meclisinin üyesi olan Şeyh Nasreddin'e ait konak tüm özellikleri ile günümüze ulaşan ve enderlik değeri taşıyan bir yapıdır. Konak ev halkının yaşam alanı ile Şeyh Nasreddin'in siyasal ve sosyal kimliğini barındıran Divanhane bölümünden oluşmaktadır. Şeyh Nasreddin Konağı'nın hem konut hem de divanhane olarak kullanımı, divanhane bölümünde duvar ve kubbede yapılan kalem işi süslemeler evi diğer evlerden ayırarak, dönemin siyasi gücünü ve üslubunu aktarmaktadır. Bu çalışmayla, süslemelerini koruyarak günümüze kadar ulaşan ve döneminin özelliklerini yansıtan mimari dekorasyona sahip konağın kalem işi süslemeleriyle tanınmasına katkı sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalem işi, süsleme, Şeyh Nasreddin Konağı

Makale Bilgisi:
Geliş: 17 Şubat 2021 *Düzeltme: 5 Nisan 2021* *Kabul: 27 Nisan 2021*

© 2021 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Paleolitik dönemde mağara duvarlarına çizilen resimlerin, insanların yaşadıkları alanlara çeşitli izler bıraktığını göstermektedir. Zamanla konut biçimleri değişip geliştikçe hem iç hem dış mekânlara süslemeler yapılma ihtiyacı duyulmuştur. Batıda Rönesans ile birlikte duvarlara yapılan resimler ve süslemeler dünyanın birçok yerine farklı biçimlerde yayılmıştır. Av sahnesiyle başlayan duvar resimleri zamanla dini konulara, doğal çevrede yaşayan figürlere, geometrik motiflere dönüşmüş ve çeşitli yüzeylere aktarılmıştır. Günümüzden onyedibin yıl öncesinde tarihlenen Güney Fransa'da Lascaux ve İspanya'daki Altamira mağarasında kırmızı, siyah ve beyaz renklerde hayvan figürleri resmedilmiştir. Oldukça zor girilen bu mağaranın duvarlarına yapılan bu resimlerin süsleme amaçlı olup olmadığı tam olarak düşünülemese de resim yapmanın insana güç verdiğine olan inanışın eski örnekleri olarak öne çıkar (Gombrich, 1990:40). İ.Ö 6800 tarihli Çatalhöyük'te bir konutun duvarlarını süsleyen kırmızı, turuncu, siyah, beyaz renkli resimler av ve dinle ilgili konulardadır (Kuban, 1994:16). Rönesans'ın ünlü sanatçıları tarafından Vatikan Apostol Sarayı'nda bulunan Sistina Şapeli (1508-1512) duvarlarından tavanına dini sahneler tasvir edilmiştir. Yine 15. yüzyılda ünlü sanatçı Leonardo Da Vinci, Milano Santa Maria delle Grazie Manastırı'nda rahiplerin yemek yediği yemekhanenin duvarına Hz. İsa'nın havarileriyle yediği son yemeği anlatan "Son Akşam Yemeği" başlıklı çalışmayı betimlemiştir. Mekânın kullanılış amacına uygun yapılan bu tür resim ve süslemelerin Avrupa'da örnekleri sayılabilir. Anadolu'da ise Yunan resim geleneğini devam ettiren Roma döneminde yer mozaikleri dekorasyonda kullanılmıştır. Amazonlar Villası'nın doğusunda avluya açılan iki yanı apsisli ince uzun koridorun tabanı Akhilleus'un hayatından kesitlerin, kundaktaki bebeklik tasvirinden Turuva savaşına gidişine kadar, bir film şeridi gibi, tasvir edildiği mozaikle döşelidir (Önal, 2017:59).

İslam sanatı çerçevesi içinde kalarak figürlü duvar resmini geliştirmemiş olan Anadolu kültüründe minyatür ve mimari yüzeyleri iki boyutlu ve renkli olarak kaplama sanatı olan çinicilik ile üst düzeyde sanat gelişimine ulaşmıştır. Bizans yapılarında bütün yüzeyleri kaplayan mozaiğin yerini, Osmanlı mimarisinde, yapıyı bir renk âlemine sokan çini almıştır. Selçuklu ve Beylikler Döneminde taş oyma ve tuğla işçiliğinin yanı sıra çini kullanımı da süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. Osmanlı saray ressamları tarafından hazırlanan desenler imparatorluğun başka yerlerine de gönderilmesiyle sivil mimaride çeşitli tekniklerle işlenmiştir. Zamanla çini bir iç dekorasyon malzemesi olarak önemini kaybetmeye başlamış, yerini boyalı dekora bırakmıştır (Kuban, 1994). Anadolu'da mozaik döşeme, taş oyma ve duvar süslemeleri ile ilgili çok sayıda konut örneği günümüze ulaşmıştır. Tarih boyunca yaşam alanlarına estetik amaçla yapılan bu süslemeler dönemin yaşam, inanç ve kültürel bakış açısını anlatan bir unsurdur.

Kalem İşi Süsleme

Osmanlı döneminde 17. yüzyılda yaşanan ekonomik problemlerden dolayı iç mimari süslemesinde yapılan çini kullanımı azalmış, 18. yüzyılda ahşap üzerine kalem işi tekniği uygulamaları ağırlık kazanmıştır. Kalemişi süslemelerin motif ve kompozisyonları; kalemkâr veya nakkaşlar tarafından tasarlanır ve kâğıtlar üzerindeki motiflerin ana çizgilerine açılmış iğne deliklerinden kömür tozu yardımı ile yüzeye geçirilir ve boyanır (İnalcık ve Renda, 2009:737). Kalemişi süsleme ve motifler fırça ile sıva üstüne, ahşap üstüne, taş-mermer üstüne, deri-bez üstüne uygulanır. Bunlar, genellikle yapıların iç yüzeylerinde sıva üzerine renkli olarak yapıldığı gibi, rölyef halinde ve malakari denilen şekilleri de vardır. Tahta üzerine yapılan kalem işleri, en zenginleri olup tavan ve kubbeleri renklendirir. Kalem işlerinin her devrin üslubuna göre Osmanlı sanatında geniş bir kullanım sahası bulunmaktadır (Aslanapa, 1997:395). Sıva üzerine yapılan kalemişi süsleme sıvanın çeşitli nedenlerle dökülmesinden dolayı oldukça sınırlı sayıdadır (Ödekan, 2008:810). Sıva üstü kalem işlerinin, yaş ve kuru sıvanın üzerine iki farklı şekilde değişik malzemelerle uygulandığı görülür. Bunlardan en çok kullanılanı, kuru sıva yüzeyine sürülen kireç badana üzerine, toprak, bitkisel ve metal oksit toz boyaların yapıştırıcı özelliği olan arap zamkı veya yumurta akı gibi malzemelerle hazırlanarak yüzeye uygulanmasıyla yapılandır. Bu teknik ve malzemelerle yapılan kalem işleri, yapı iyi korunduğu müddetçe varlıklarını uzun süre muhafaza edebilirler (Bilgen, 2010:28).

Osmanlı dönemi kalem işlerinde bitkisel kökenli süslemeler, geometrik süslemelere göre daha yaygındır (İnalcık ve Renda :742). Sarı, lacivert, kırmızı ve beyaz renkli sıva üstü kalem işleriyle natüralist çiçekler, madalyonlar ve çin bulutları, geometrik, rumi ve hatayiler devrin çini süslemelerini kalem işlerinde tekrarlarlar. Meyve dolu tabaklar ve gül, zambak gibi natüralist çiçeklerle dolu vazolar ve lake işler olarak süslenmiş olup hem odanın kullanılış maksadına uygun özgün bir süsleme sanatı ortaya koymakta, hem de değişmeye başlayan yeni üslubu haber vermektedir (Aslanapa, 1997:396; Bağcı, Çağman, Renda, Tanındı, 2006:298; Demiriz, 1979: 346). Saraylarda ve köşklerde kullanılan bu süslemeler, Anadolu camilerinde ve evlerinde de uygulanmıştır.

Dini ibadet yapılarında, saraylarda, resmi kurumlarda etkin yer alan resimler/süslemeler evlerimize çok sevdiğimiz odalarımıza kadar yayılmıştır. Kişilerin yaşam alanlarının tamamında ya da belirli kısımlarında yer almalarını istedikleri bu sanatsal dekorasyona duyulan ihtiyaç, farklı toplumsal grupların değer ve inançlarını, kültürel kimlikleri ortaya koyabilmek amacıyla da kullanılmaktadır (Barnard, 2010:211). Bireylerin sahip oldukları statüler, yaşam alanlarında dönemin özellikleriyle, manevi güzelliğe estetik değerleri ve sanatsal bilgileri süslemeye yansımıştır. Saraylarda, köşklerde, camilerde ve çeşitli sivil mimari yapılarda işlenen dekoratif süslemeler Siirt Tillo'da taş yapılı bir konutta karşımıza çıkmaktadır. Tarihi M.Ö. 3000 yıllarına uzanan Siirt kenti Mezopotamya ile Anadolu sınırlarında kurulmuştur. Özgen ve Karadoğan (2009:63) Siirt adının Sami dilinden geldiği ileri sürülürken başka kaynaklarda bu adın, Keldani dilinde Kent anlamına gelen Keert (Kaa'rat) sözcüğünden kaynaklandığını yazmışlardır. Esart, Sairt, Siird, Siirt gibi çeşitli biçimlerde kullanılırken Süryani dilinde kente Se'erd olarak geçmiştir. 19. yüzyıl batılı kaynaklarında "Sı'ırd, Sa'ırd, Sert, Sa'erd, Sört, Sö'ört, Sa'irt" gibi oldukça fazla bir çeşitlilikle kullanılmaktadır (Özgen ve Karadoğan, 2009:63). Şehrin ismi Osmanlı Devleti döneminde Siirt olarak kullanılmış ve bugün de aynı isim kullanılmaya devam etmektedir (Demir, 2016:10).

Siirt, Osmanlı idari teşkilatında önceleri Diyarbekir beylerbeyliğinde bir kaza merkeziyken daha sonra Hısnıkeyfa ile birlikte sancak statüsü kazanmıştır. Osmanlı idaresine girişinde Siirt dört mahalleli küçük bir şehir konumundaydı. Müslüman, farklı Hristiyan grupları, Yahudi cemaati, Ermenilerin, Yezidilerin yaşadığı Siirt'i, 1864 yılına ait bilgi sunan, Alexander Schlaefli, Bohtan (Botan) suyu vadisinin ekonomik merkezi diye gösterir. Tanzimat'tan sonra eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilince Diyarbekir vilayetine bağlı kalan, 1884'te Bitlis vilayetine nakledilen Siirt, Cumhuriyet döneminin başlarında bir il merkezi durumuna getirilmiştir. Bu dönemde Siirt etrafı yeşillikler, bahçe ve tarlalarla çevrili, başka yörelerde rastlanmayacak dışarıdan bakılınca düz damlı, içinden bakılınca kubbeli, kerpiç ve taş malzemeden yapılan ev tipindeki mahallelerden oluşan küçük bir yerleşme durumundaydı (Tuncel, 2009:173).

Siirt'in yedi km uzaklığında yer alan Tillo (Aydınlar ilçesi) Süryanice de "Yüksek Ruhlar", Arapça da ise "Yüksek Yer/Tepe" anlamındadır. Tarihi çok eskilere dayanan ilçe; Hıristiyanlık ve İslam dönemlerinde kültürel bir merkez olup, kendi adıyla para basılan, Hıristiyanlık döneminde İlim merkezi olan ve hac yolculuklarında yol güzergâhı üzerinde bulunan özelliklere sahiptir (Boran, Tüfekçioğlu, Yıldız, Erdal, Alper, 2013:21). Tillo çok sayıda medresesi ve bu medreselerde yetişenlerden dolayı tanınırlığı yüksek bir yerleşim yeridir. Halk yün, tiftik ve pamuktan şal, aba, bez, abanoz ve fildişinden baston üretirdi. Topoğrafyaya uygun yerleşime sahip Tillo'da ekonomik yapıya göre dar sokaklarda birbirine bitişik evler yöresel kalker taşından yapılmıştır. Konaklar ise Tillo'nun kuzeyinde daha geniş alanda büyük ve varlıklı aileler tarafından yapılmıştır (Boran, Tüfekçioğlu, Yıldız, Erdal, Alper, 2013:67-79).

Tillo evleri bir bahçe veya avlunun çevresinde iki katlı yapılmıştır. Evler, odalardan (Ivva) oluşan yaşam alanı, avlu (havş), tandır (tannor), ocak (tefeye) ve kışlık erzakın saklandığı kiler (Irvi) mekânlarından oluşur. Evler moloz taşlar kullanılarak inşa edilmiş, duvarlarda zamanla soluk bir renge dönüşen cas adı verilen ve yörede çok fazla bulunan jips kayacının öğütülmesi sonucu üretilen bir tür malzeme ile sıvanmıştır (Ege, 2019:100-142). Anadolu'da evler gündelik yaşamın heyecan, kaygı, neşe ve üzüntüsünün yansıdığı hafıza mekânlarıdır. Bu mekânlar bireylerin sosyo kültürel hikâyeleri ile şekillenir. Ev ortamı birey için toplumsal gruba ait temizlik, beslenme, oturma düzeni, konuşma vb. pek çok değerin öğrenildiği uygulandığı yerler olarak kültürün sürekli üretildiği mekânlardır. Mekânda bulunan birey veya grupların yaşam öyküleri ve mekâna kattıkları anlamlar, mekânı salt fiziksel bir boyut olmaktan çıkarır (Ege, 2009:141). Mekân farklı bakış açısına, düşünceye, felsefeye, insana dair pek çok özelliğin yanı sıra karşısındakine ne anlatılmak, ne aktarılmak ya da ne yansıtılmak isteniyorsa onu yansıtan bir arayüz olarak değerlendirilebilir ve hayallerin inşa edildiği, yaşandığı; aklın gözüyle değerlendirilebilecek bir kavram olması mekân kavramına ayrıca değer katmaktadır (Turgay, 2013:30). Bu çalışmada, Siirt'in Tillo ilçesindeki Şeyh Nasreddin Konağı ve Divanhanesi'nde bulunan kalem işi bezemelerin tanıtımı amaçlanmıştır. Tillo'da mekânı temsil eden eser/yapılar sivil ve dini mimari şeklinde inşa edilmiştir (Ege, 2009:100). Tillo'da ev ve mezar taşlarındaki süslemelerde geometrik şekiller ve bitki motifleri, evlerdeki süslemelerde taş ve kalem işi süslemeler ve Arap harfleri ile yazılmış ayet ve hadislerin görüldüğü türbe ve mezar taşları bulunmaktadır (Baydaş, 2002:288; akt: Ege, 2019:100). Şeyh Nasreddin Konağı Divanhane bölümü ile siyasal ve sosyal yaşama tanıklık eden, aynı zamanda önemli kararların alındığı bir mekânın bütünüdür. Korunması gerekli sivil yapılarından biri olan konak somut ve soyut değerleri ile günümüze ulaşan ender yapılardandır. Konağın bir bölümünü oluşturan ve toplum belleğinde yer alan Divanhane sadece bir mekânlar dizgesi değil, toplumsal statünün duvar resimleri ile nakşedildiği bir yerdir (Görsel 1).

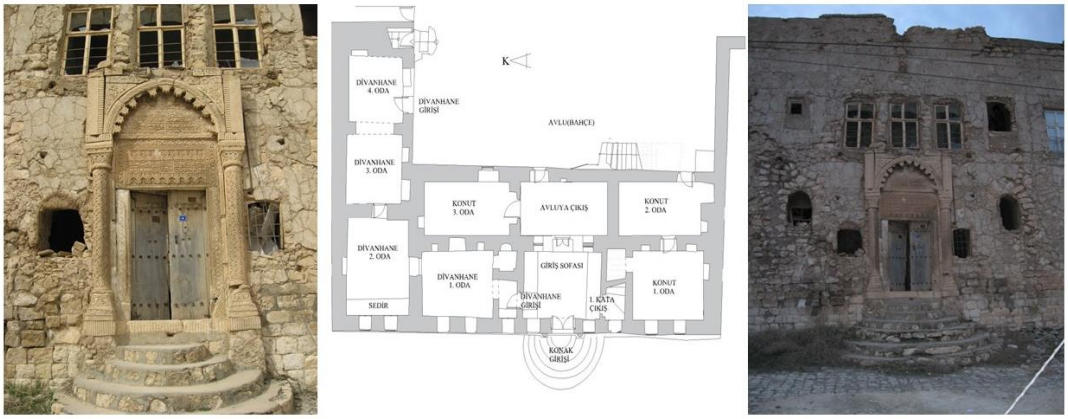

Görsel 1. Şeyh Nasreddin Konağı

Divanhane terimi, devlet başkanı konumundaki kişilerin saraylarında divanın toplandığı, elçilerin kabul edildiği ve çeşitli önemli meselelerin görüşüldüğü mekânları ifade eder. Ayrıca kasır, konak, köşk, yalı türünden geniş kapsamlı meskenlerde de misafir odası olarak kullanılan büyük salonlara divanhane denilmektedir (İslam Ansiklopedisi, 2009:437). Konak yüksekçe bir tepe üzerinde, kente hâkim bir noktada yer almaktadır. Giriş kapısı üzerinde kitabede yapım tarihi Hicri 1320 (M:1908) olarak Arapça yazılmaktadır. Osmanlı Mebusan Meclisi üyelerinden Şeyh Nasreddin'in evi olan yapı giriş kapısı ve iç mekânda görülen kalem işi süslemeleriyle öne çıkar. Dini ritüellerin başlangıcı olan giriş kapısı ile duvar süslemelerinin birbirini tamamladığı Şeyh Nasreddin Konağı Tillo'da bulunan diğer geleneksel evler gibi cas ile kaplanmış moloz taş malzemeden yapılmıştır. Evin giriş kapısı üstünde bulunan kitabede Hicri 1320 tarihi "Allah" ve "Muhammed" yazıları ile Arapça "*Rabbim! Girilecek yere doğrulukla girmemi, çıkılacak yerden de doğrulukla çıkmamı sağla*" içerikli bir metin yer alır (Baydaş, 2002:26-27 akt: Ege, 2019:144). Konağa süslemeli bir kapıdan girilir. Kapı kenarında yer alan sütünceler (küçük sütun) ve ahşap giriş kapısı üzerinde geometrik ve bitkisel desenli süslemeler yapılmıştır. Yörede Mısraheyn denilen iki kanatlı ahşap kapıdan *Behu* adı verilen giriş sofasına geçilir. Giriş kapısının karşısındaki kapıdan avluya ve bahçeye geçilir. Girişin iki tarafında insanların oturmaları için sekiler yapılmıştır. Girişin kuzeyinde divanhane, güneyinde ise evin üst katına çıkan merdiven bulunur. Üst katta ilk karşılaşılan alan üstü açık ve eyvan denilen küçük bir avludur. Avludan sonra çırtak (salon, geniş oda) denilen bir alana ve oradan da misafir odalarına geçilir. Evin kuzeyinde bulunan Divanhane birkaç mekândan oluşur. Divana evin içinden giriş sofasından veya bahçeden ulaşılır. Yapının zemin katında duvar ve tonozlarda sıva üzerine kalem işi boyamalar ve süslemeler görülmektedir. Üst kat iç duvarlar ve tonozlar ise kaba yonu taş üzeri sıvayla örülmüş ancak bu mekânın da alt kattaki gibi kalem işi boyalarla süslemeli olabileceği belirtilmektedir (Dağtekin, 2016:190). Konağın girişinde ve Divanhanenin duvar ve kubbe olan tavanında sıva üzerine çiçek ve geometrik formlarda yapılan kalem işi süslemeler mekânın özelliğine vurgu yapar.

Görsel 2. Şeyh Nasreddin Konağı tavanı kalem işi süslemeleri

Sıva üzerine yapılan kalem işleri süslemelerin duvardan tavana yayıldığı konakta kırmızı zemin üzerine geometrik motifler yer almaktadır. Çiçek motiflerinin yer aldığı yıldız biçimleri tekrar etmektir. Tavanın ortasında yeşil geometrik kompozisyonun içine iplik halkası ile çevrelenmiş natüralist üslûpta buket motifi kullanılmıştır (Görsel 2).

Görsel 3. Şeyh Nasreddin Konağı tavandan duvara kalem işi süslemeleri

Tüm yüzeyi kaplayan süslemeler duvardan aşağı doğru kıvrımlar ve motifler devam etmektedir. Kapı girişlerinde mavi ağırlıklı bitki motifleri kullanılırken duvardan aşağıya doğru tavanda kiremit rengi, mavi ve sarı renkler kullanılmıştır. Duvarın alt kısımlarındaki kalem işi süslemeler dış etkenlerin de etkisiyle zarar uğramıştır.

Görsel 4. Şeyh Nasreddin Konağı tavanı kalem işi süslemeleri

Tillo Şeyh Nasreddin Konağı'nda bulunan divanhane, genel olarak Osmanlı döneminde yapılan bağımsız divanhanelerden farklı olarak konutun içinde yer alır. Evin ana girişi ve bahçesinden ulaşılan divanhane birbiri ardına sıralanan dört mekân ve oturma sedirlerinin yer aldığı giriş sofasından oluşur. Şeyh Nasreddin Konağının hem konut hem de divanhane olarak kullanımı, diğer evlerden ayıran imgeler ile donatılmasına neden olmuştur. Ev sadece bir mekânlar dizgesi değil, inanç ve temsiliyet gücü ile ilgili bezemelerle sembolleştirilmiştir. Yapıdaki süsleme programına bakıldığında kullanılan renk ve üslubun birbirini tekrar eden paftalar halinde sıralandığı görülür. Kalem işi süslemelerde renk olarak en fazla mavi, sarı, kahverengi, yeşil ve narçiçeği görülür. Renklerin üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen hala canlılığını korumaktadır. Şeyh Nasreddin Konağı'nda kalem işi boyama tekniği ile yapılan sıva üstü kalem işlerinin desenleri sayısal ortamda hazırlanmış rölöve tekniği ile belgelenmiştir. Desen kalıp kullanılarak çeşitli boyalar ile kumaş, kâğıt üzerine elle çizerek baskı veya kontörlerinin içini boyayarak yapılan el sanatlarından biridir. Konakta 1/1 ölçekte alınan desen örnekleri, üzerleri boyanarak kısmen kapatılan kalem işlerinin yeniden yapılması veya mevcutların tamamlanmasında kullanılacak şekilde detaylı çizilmiştir.

Görsel 5. Giriş Sofası

Sokaktan girilen giriş alanı veya sofa evin bahçeye ve divanhaneye geçişini sağlayan ilk mekândır. Duvar

kiremit renkle boyanmış rumilerden oluşan bitkisel bezemeyle kaplanmaktadır. Kubbede mavi kontörle sınırları belirlenen süslemeler yer almaktadır. Göbekte çiçek buketi yapraklarıyla resmedilmiştir. Dairesel motifler bir merkezden başlayan sarmaşık dallar üzerinde yeşil yapraklar ile yapılan yumuşak hareketler dallanıp ucundaki sarı lale (çiçek) motifi ile sonlanır. Tüm yüzey kompozisyonunda bitkisel formlu motifler aynalanmış şekilde tekrar eder. Birbirini tekrar eden bu düzende mavi renk hâkimdir (Görsel 5 ve 6).

Görsel 6. Giriş Sofası tavan ve duvar süslemeleri

Giriş sofası sağ ve sol tarafında pencere içlerinde ve kapı üzerinde yer alan motiflerle mekân mavi ve sarı renklerdeki çiçeklerle bezenmiş bir bahçeyi andırmaktadır. Kubbeden başlayan süslemeler duvarlara indikçe genişlemektedir. Sofa pencerelerinde hilal motifiyle sonlanan demir parmaklıklar vardır. Giriş sofasının sağında yer alan merdivenlerle ikinci kata çıkılır (http://haberkaos.com/siirt-seyh-nasrettinin-evi/) (Görsel 6)

Görsel 7. Bir Nolu Divanhane Oda

Sofadan bir kapıyla girilen Divanhaneye ait başoda diğerlerine nazaran daha itinalıdır. Kapının üst kısmında "Osmanlı Arması" görülmektedir. Armanın altında solda H.307 sağda H.31 rakamları okunmaktadır. Mekânın girişinde bulunan çeşmenin aynalığı dikdörtgen şeklindedir. Çeşmenin en gösterişli kısmı ise altın yaldızlı ve tuğralı mermer kitabedir. Kitabede en üstte Sultan II. Abdulhamit'in tuğrası yer almaktadır. Bunun da altında iki sıra halinde beş satırlık Osmanlı Türkçesiyle talik hatla yazılmış kitabe görülmektedir. Kitabenin altında 19 safer 1309/1892 tarihi yer almaktadır. Sofadaki süsleme düzeninin aynısı burada da yer almaktadır (http://haberkaos.com/siirt-seyh-nasrettinin-evi/) (Görsel 7).

Görsel 8. Konağın tavan ve duvar süslemeleri

Avludan da ulaşılan bu mekânlarda aynı şekilde süslemeler yer alır. Divanhanede ve sofada genel olarak geleneksel kalem işi süslemelerden geometrik şekiller, saksı içinde çiçek, tonoz yüzeyde kıvrık dal, rumi ve yapraklardan oluşan bitkisel süsleme en fazla ön plana çıkan tiplerdir (Görsel 8, 9 ve 10).

Görsel 9. Üç Nolu Konut Odası.

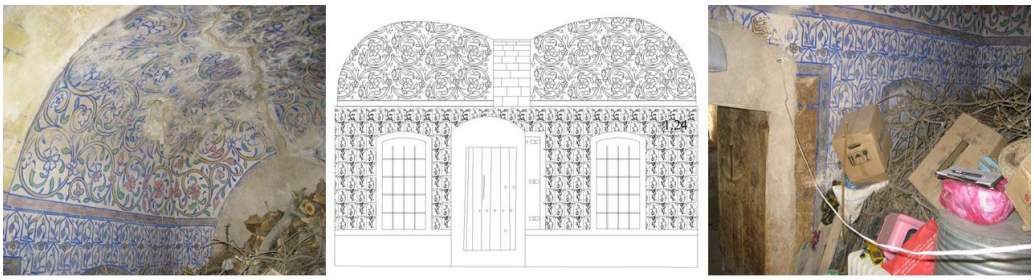

Görsel 10. Avluya Giriş

Zamana karşı ayakta kalan konağın içinde yer alan motifler mekânın içindeki yaşanmışlıkları, anıları da canlı tutmaktadır. Tavan, duvar yüzeyleri, pencere kenarları, kapı girişi üzerine kalem işi ile yapılan süslemeler tüm yüzeyi kaplayacak biçimde işlenmiştir. Birbirini tekrar eden süslemeler biçim ve renk özelliklerini korumuş zamanın dış müdahalelerine rağmen dayanıklılık göstermektedir. Geleneksel kalem işlerinde tercih edilen Rumili, yaprak, geometrik yıldız biçimleri, iple rahat bağlı halka içinde demetler, saksı içinde çiçek motifleri, stilize edilmiş bitkiler, bahar çiçeklerinin desenlerinde kiremit rengi, mavi, sarı, yeşil renkler yoğun olarak kullanılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

İnsanlar inanışlarını, kültürel değerlerini, sanatsal zevklerini yaşadıkları alanlarda süslemeler ve işlemelerle ifade etmiştir. Tillo'da bulunan Şeyh Nasreddin evi yapıldığı dönemin sosyal ve ekonomik değerini günümüze taşıyan ender yapılardandır. Tamamen doğal malzeme ile yapılan konağın Divanhane bölümündeki kalem işi süslemeler dönemin süsleme sanatını günümüze taşır. Konakta duvar resimleri kalem işi ile yapılmıştır. Konusu daha çok bitkisel kaynaklıdır. Motifler duygu ve düşüncelerini doğa ile bütünleştirmiş, özgün ve somut bir anlatım taşır. Bir odada geometrik ve soyut figürlü bezemeye rastlanmıştır. Konakta desenler mavi renkle çevrelenmiştir. Kompozisyon düzeninde göze çarpan en belirgin özellik deseni belirginleştiren renk, yapraklı çiçek motifleri ve geometrik biçimlerdir. Desenlerin yerleştirme biçimi geometrik çalışmada simetrik, bitkisel çalışmada aynalama şeklinde ve düzenlidir. Dört renk skalasının görüldüğü motiflerde kullanılan boyalar doğal bitki boyalarıdır. Ancak sentetik kimyasal boya da kullanılmıştır. Konaktaki motiflerin tespiti yerinde inceleme, fotoğraflama ve ölçekli çizimleri yapılmıştır. Kültür, inanç, gelenek ve görenekleri yansıtan motifler toplumun, ölümsüz ifadelerle gelecek nesillere ulaştırmayı da arzulamaktadır. Anadolu'nun farklı yerlerinde kendine has sanat anlayışından doğan motifler, kuşaktan kuşağa şekillenerek kültürel ve sosyal yapıyı yansıtmaktadır. Bir iç mekân dekoratif tarzının tanıtıldığı bu çalışmada Şeyh Nasreddin Konağı'nın günümüze yansıyan izlerinin yaşatılması amaçlanmaktadır. Tahribata (dış etkenlere) uzun süre direnerek renklerini ve motiflerini koruyan sıva üstü kalem işlerinin sağlam olan kısımlarından desen örnekleri alındıktan sonra sıvadaki bozulmaların restorasyon alanında nitelikli kişiler tarafından onarılması önemlidir. Sıva üstü kalem işleri, yapıldıkları dönemin sanat anlayışını, ekonomik ve kültürel yapısını yansıtır. Bu özelliklerinden dolayı özgün halleriyle korunmaları ve belgelenmeleri gerekmektedir. Bölgede benzer örneklerin tespit edilip belgelenmesi ve yayınlanması sağlanmalıdır. İlgili disiplinlerin bir araya gelmesiyle bu tarihi değer taşıyan yapıların tespit edilerek kendi özüne uygun hem iç hem dış onarımı yapılmalı, yeni işlevlerle halka açık mekânlar olarak tasarlanmalıdır. Çeşitli kamu kurumlarının bu tür mekânlarda eğitim ve kültür faaliyetleri yapmaları tarihi yapılarda işlenen estetik değerlere sahip olma bilincini kazandırması ve kültürel değerleri koruma bilincinin oluşturulması bakımından önemlidir.

Kaynaklar

Aslanapa, Oktay. Türk Sanatı. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.

Aydınlar İlçesi Kaymakamlığı. "AYDINLAR (Tillo)", (hzl. Komisyon), Ankara: İsmat,1997.

Bağcı, Serpil., Çağman, Filiz ., Renda, Günsel., Tanındı, Zeren. Osmanlı Resim Sanatı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006

Barışta, H. Örcün. (2009). Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami Ve Türbelerinden Ağaç İşleri. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009.

Barnard, Malcolm. Sanat Tasarım ve Görsel Kültür, Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2010.

Baydaş, Gökhan Özden., Tillo'daki Mimari Eserler, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Bilgen, Muhammet., "Bazı Tarihi Yapılar Örneğinde Türkiye'de Sıva Üstü Kalem İşlerinin Korunması (Sorunlar Çözüm Önerileri)", Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2010.

Boran, Ali., Tüfekçioğlu, Abdulhamit., Yıldız, İrfan. Erdal, Zekai., Alper, Cabir. Tillo'daki Tarihi Eserler, İstanbul, Siirt Valiliği İl Kültür ve Turizm Yayını, 2013.

Demir, Şerif. Cumhuriyet Döneminde Siirt. İstanbul, Düzey Yayınevi https://acikerisim.siirt.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12604/446/siirt.pdf, 2016.

Demiriz, Yıldız. Osmanlı Mimarisinde Süsleme I. İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını, 1979

Dağtekin, Emine. "Siirt Tillo "Şeyh Nasrettin Konağı". Mimari Koruma Yenileme ve Restorasyon, Edt: Özlem Sağıroğlu, Nobel Yayınevi s:183-192, 2016

Ege, Süleyman Cengiz. Toplumsal Bellek Ve Mekânsal Temsiller: Tillo (Siirt) Örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşeri Ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019

Gombrich, Ernst H. (1999). Sanatın Öyküsü. Remzi Kitabevi, İstanbul.

İnalcık, Halil. & Renda, Günsel. Osmanlı Uygarlığı 1-2. Ankara Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayını, 2009

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s. 437.46.

Kuban, Doğan. (1994). 100 soruda Türkiye Sanatı Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul

Ödekan, Ayla. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt 1,2,3,4. İstanbul, YEM Yayın, 2008.

Önal, Mehmet. Urfa-Edessa Mozaikleri. Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2017.

Özgen, Nurettin., Karadoğan, Sabri. Siirt İlinin Kuruluşu ve Gelişimi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Fırat University Journal of Social Science Cilt: 19, Sayı: 2, Sayfa: 61-81, Elazığ-200 s.63

Tuncel, Metin. "Siirt", İslam Ansiklopedisi, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s. 173.

Turgay, Orkunt. "Mekanların "Arayüz" Nitelikleri Bağlamında Gündelik Yaşantıdaki Kalıcılığı". Beykent University Journal of Science and Engineering Volume 6(1), 2013, 27

URL 1: "Siirt: Şeyh Nasrettin'in Evi." Haber Kaos, 26 Mayıs 2020. http://haberkaos.com/siirt-seyh-nasrettinin-evi/ (Erişim tarihi:12 Mart 2020.).

Görsel Kaynakçası

Görsel 1,4,5,7,9,10: Ekinci, Berivan arşivinden (2017). Yapı planı: Dağtekin, Emine (2017).

Görsel 2,3,6,8: Ekinci, Berivan arşivinden (2017).

PAINTED ORNAMENTS (KALEM ISI) IN SHEIKH NASREDDİN MANSION'S DIVANHANE

Berivan EKİNCİ

ABSTRACT

In Anatolia, which has a rich cultural heritage, houses and mansions display the cultural identities, lifestyles and technologies of the period they were built. Houses, as the means of representation of space, are one of the areas in which one can tell the social status, style, memories and daily life practices of those who have lived and will live in them. A wide range of examples of houses and mansions about mosaic flooring, stone carvings and wall decorations have survived in Anatolia until today. However, changing life conditions and comfort cause these houses to be abandoned or demolished. Located in Siirt Tillo, the mansion of Sheikh Nasreddin, who was a member of the last parliament of the Ottoman state, is a structure which has reached today with all its characteristics and has an exceptional value. The mansion consists of the living space of the household and the Divanhane (grand gathering place) section, embodying Sheikh Nasreddin's political and social identity. The use of Sheikh Nasreddin's Divanhane both as a residence and a divanhane, and the hand-drawn (kalem işi) decorations on the walls and dome in the divanhane section set the house apart from others and convey the political power and style of the period. This study will help the recognition of the mansion, which has survived to the present day by preserving its decorations and has an architectural decoration reflecting the characteristics of its period, with its painted ornaments.

Keywords: Painted ornament, decoration, Sheikh Nasreddin's Divanhane